

Açık ve Uzaktan Öğrenme Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler: Sistemik Literatür Taraması*

Essential Characteristics of the Textbooks Used in Open and Distance Learning: Systematic Literature Review

Mehmet YAVUZ¹, Mehmet HASANÇEBİ², Engin KURŞUN³

• Geliş Tarihi: 24.07.2019 • Kabul Tarihi: 20.08.2020 • Çevrimiçi Yayın Tarihi: 30.08.2020

Öz

Bu çalışmanın amacı, açık ve uzaktan öğrenmede kullanılan basılı ve elektronik ders kitapları için içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım, bireysel öğrenme ile yazılım ve teknoloji kategorilerinde değerlendirme kriterleri oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu kapsamda “açık ve uzaktan öğrenme ders materyalleri”, “açık öğretim ders kitapları”, “kitap hazırlama kriterleri”, “açık öğretimde bireysel öğrenme ilkesi” anahtar kelimeleri Türkçe ve İngilizce olarak YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, ERIC ve Web of Science veri tabanlarında taranmıştır. Elde edilen veriler sonrasında 108 adet potansiyel kriter oluşturulmuştur. Bu kriterlerdeki benzer maddelerin elenmesi ile üç alan uzmanından alınan görüşler sonucunda kriter sayısı 70’e indirilmiş ve kriterler açık ve uzaktan öğrenme alan uzmanları tarafından önceden belirlenen beş başlık altında gruplandırılmıştır. Basılı ders kitapları dil ve anlatım, görsel tasarım, içerik ve bireysel öğrenme başlıkları altında incelenmişken, e-kitaplar ise bunlara ek olarak yazılım ve teknoloji boyutunu da içine alarak incelenmiş ve bulgularda bireysel öğrenme ile e-kitap başlığında kriterlerin az olduğu görülmüştür. Ayrıca, ders kitabı hazırlamayla ilgili çalışmaların sayısının fazla olduğu açık ve uzaktan öğrenme ders kitaplarının hazırlanmasında uyulması gereken kriterler ile ilgili çalışmaların ise az sayıda olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: açık ve uzaktan öğrenme, açıköğretim, e-kitap kriterleri, ders kitabı kriterleri, bireysel öğrenme.

Atıf:

Yavuz, M., Hasançebi, M. ve Kurşun, E. (2020). Açık ve uzaktan öğrenme ders kitaplarında bulunması gereken özellikler: sistemik literatür taraması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 533-560. doi: 10.9779/pauefd.728848.

* Bu çalışma 02-04 Mayıs 2019 tarihlerinde Kırşehir’de düzenlenen 13. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, yavuz.mehmet21@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6218-232X

² Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, mehmet.hasancebi@outlook.com, ORCID: 0000-0002-2770-8346

³ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, ekursun@atauni.edu.tr ORCID: 0000-0002-5649-8595

Abstract

The present study was designed to investigate textbook development criteria for the evaluation of printed textbooks and e-books used in open and distance learning (ODL) with regard to several categories including content, language and expression, visual design, individual learning, and software. To this end, the study was conducted using a qualitative research method known as document analysis. A number of key words including “distance learning course materials”, “open learning course materials”, “textbook development criteria”, and “individual learning principle in open learning” were used to search the online databases such as YÖK TEZ (Turkish Higher Education Council Dissertation Database), Google Scholar, ERIC, and Web of Science both in Turkish and English languages. The analysis identified a total of 108 potential criteria and these criteria were then reduced to 70 criteria and divided into 5 categories by a group of three experts with relevant experience. These 5 categories included content, language and expression, visual design, individual learning, and software, of which the software category was evaluated for e-books alone. The results indicated that the categories including visual design and language and expression were the most commonly emphasized criteria, and individual learning, feedback, and e-book were the most commonly investigated topics. Accordingly, it was revealed that although there is a large body of literature investigating textbook development, there is paucity in the literature regarding textbook development criteria in ODL.

Key words: open and distance learning, open education, e-book criteria, textbook criteria, individual learning.

Cited:

Yavuz, M., Hasançebi, M., & Kurşun, E. (2020). Essential characteristics of the textbooks used in open and distance learning: systematic literature review. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 533-560. doi: 10.9779/pauefd.728848.

Giriş

Toplumlar bireysel ihtiyaçları çerçevesinde değişim ve dönüşümün içinde yer almaktadırlar. Her çağda gerçekleşen geleneksel değişim ve dönüşüm, 21. yüzyılda diğer çağlardan farklı olarak teknolojiye yaşanan gelişmelerden dolayı ani ve sıçramalı bir şekilde gerçekleşmektedir. Yani dijital çağ olarak bilinen 21. yüzyılda değişim hızlı bir şekilde ve öngörülemeyen sonuçlarıyla gündelik hayatın bütün alanlarına nüfuz etmektedir (Akgün, 2019). Söz konusu değişimlere uyum sağlayabilmenin koşulu ise yaşam boyu öğrenme etkinliklerini hayatın bir parçası haline getirmektir. Yaşam boyu öğrenme, bireylerin var olan bilgi, beceri ve yetkinliklerini geliştirebilmelerine yönelik fırsatlar sunarak kendilerini sürekli olarak güncellemelerine katkı sağlamaktadır (Özkanal ve Özgür, 2017). Bilgi toplumundaki yaşamboyu öğrenme, zaman-mekân sınırı olmadan, düşük maliyetli, öğrenci odaklı, fırsat eşitliği sunan, bireysel özellikler ile kişiye göre hazırlanabildiği yöntem ve araçlardan yararlanmak her düzeyde öğrenmeyi daha etkili hale getirmek gibi fırsatlar sunmaktadır. Açık ve Uzaktan Öğrenme (AUÖ), bu fırsatların kişilere iletilmesinde önemli bir role sahiptir. Yüz yüze eğitimin yanında bireysel bir öğrenme yöntemi olan AUÖ daha da önem kazanmıştır. Bu bağlamda, 21. yüzyılda bizler için AUÖ bir seçenektir çok yaşamın bir gerekliliği haline gelmiştir (Çiftçi ve Doğan, 2018).

Açık ve Uzaktan Öğrenme

AUÖ, zaman ve mekân engelini ortadan kaldırarak, öğrencilere istedikleri yerde ve zamanda, diğer öğrenciler ile öğretmenden uzakta, hayatlarının istedikleri bir döneminde, istedikleri yerde eğitim fırsatı sunması, büyük bir esneklik sağlaması şeklinde ifade edilmektedir (Moore ve Kearsley, 1996). AUÖ, öğrencilerin bireysel özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini dile getiren bir sistemdir (Özgür, 2019). Geleneksel eğitimle karşılaştırıldığında, AUÖ ortamlarında aynı sınıftaki öğrencilerin farklı başlangıç düzeyleri, sosyo-ekonomik özellikleri, cinsiyetleri, yetenekleri, öğrenme stilleri ve yaş dağılımları olduğundan bu değişkenler göz önüne alınır. Ayrıca öğrencilerin kendi öğrenmelerini yönetme sorumluluğu ve sistemdeki tüm paydaşların farklı yeterliliklere (medya, teknoloji, dijital vb. okuryazarlığı, bilgi yönetimi) sahip olmaları da ön plana çıkmaktadır (Kumtepe vd., 2019).

AUÖ'ye ilişkin yapılan araştırmalar (Moore, 1972; Uşun, 2006; Wedemeyer, 1971), temelde AUÖ'nin öğrenme sorumluluğunu büyük ölçüde bireye bırakarak bireysel öğrenmeyi öne çıkardığı, özerkliğin ön planda olduğu, mekân ve zamandan bağımsız öğrenme fırsatı sunarak fırsat eşitliği sağladığı, sorumluluk duygusunu geliştirdiği, öğrenene esneklik sağlayarak bireye özgü olduğu, iletişim ve etkileşimin ise etkileşimli tümleşik teknolojilerle sağlandığı zenginleştirilmiş bir öğrenme ortamı ortaya çıkarmaktadır. Böylece, bireysel öğrenmede; aktif katılım, gönüllülük, öz yönetim, esneklik, kendi hızında ilerleme, zaman-mekân bağımsızlığı kavramlarını öne çıkmaktadır (Karasu ve Sarı, 2019; Paydar ve Doğan, 2019).

Moore ve Wedemeyer tarafından ortaya atılan bağımsız öğrenme kuramı, AUÖ sistemlerinde bir öğretim aracı olarak kullanılan ders materyalleri, öğrencilere bireysel öğrenme ve özerklik sağlamaktadır (akt. Aydın, 2011). Ayrıca öğrencinin aktif biçimde kendi öğrenme hızını ayarlayarak öğrenme süreçlerini sürdürme ve öğrencinin, öğretene ile öğrenme kaynaklarına bağımlılığını azaltarak kendi öğrenme sorumluluğunu almasına daha fazla olanak

sağlama durumlarını açıklamaktadır. Öğrencinin bağımsız ve özerk olması ise öğrenme ortamının zenginliği ile ilişkilidir. Başka bir deyişle, öğrenme sürecinde bilginin alınıp dağıtılması ve değerlendirilmesine kadar olan süreçte öğrenciye zengin bir içerik sunabilmek için uygun iletişim kanallarına gereksinim duyulmaktadır.

AUÖ uygulamalarında, etkileşim, çeşitli öğretme-öğrenme ortamları ve materyallerle desteklenmeye çalışılmaktadır. Yapılan bu öğretim şekli, basılı materyaller, radyo, televizyon, bilgisayar, internet, CD-ROM, video konferans, sesli konferans ve benzeri görsel-işitsel ortamlarla desteklenmektedir (Genç ve Aydemir, 2015). Ancak, AUÖ’ de farklı teknolojik hizmetler kullanılmasına rağmen, temel öğretme-öğrenme aracını, bireysel öğrenmeye olanak sağlayan ders kitapları oluşturmaktadır (Aydın, 2005; Bozkurt ve Bozkaya, 2013a).

Açık ve Uzaktan Öğrenmede Ders Kitabı

AUÖ’de hazırlanan kendi hızında öğrenmeye dayalı basılı malzeme belirli tekniklerle yazılmasının ve öğrencinin bireysel öğrenmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesinin önemi büyüktür. Bu nedenle söz konusu kitaplar; baskı kalitesi, içerik, yazım, anlatım özellikleri, geri bildirim, farklı öğrenme stillerine uygunluk, iç-dış görsel tasarım yönünden diğer kitap ve örgün öğretim ders kitaplarından ayrı özellikler göstermelidir (Bodur, 2016). Kullanılan ders materyalleri öğrencilerin gereksinimlerine ve beklentilerine cevap vererek onların amaçlarına hızlı bir şekilde ulaşmasına yardımcı olması gerekmektedir (Eby 2013; Karasu ve Sarı, 2019).

AUÖ sistemlerinde öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermek için basılı ve elektronik kitaplardan görsel-işitsel materyallere kadar çok çeşitli öğrenme aracı ve ortamı kullanılmaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmelerle zengin öğrenme malzemeleri ve içeriklerinin sunulmasına olanak sağlamaktadır. Her ne kadar öğrenme malzemeleri ve içerikleri BİT’ler ile zenginleştirilse de günümüzde hala en çok tercih edilen öğrenme malzemeleri basılı ve elektronik kitaplardır (Bozkaya, 2002; Bozkurt, Karadeniz ve Erdoğan, 2018; Moore ve Kearsley, 2005). AUÖ’de öğrenenlerin birbirlerinden ve öğrenme kaynaklarından uzak olması nedeniyle içerik etkili bir şekilde tasarlanmalıdır. Bunun da memnuniyeti ve öğrenmenin etkinliğini artırabileceği vurgulanmıştır (Tsang, 2010). Ek olarak, AUÖ’de öğrenci ile ders materyallerinin olumlu etkileşiminin başarılı öğrenme çıktılarının elde edilmesine ve dersin tamamlanmasına katkıda bulunabileceği belirtilmiştir. AUÖ’de kullanılan materyaller, öğrenciyi merkeze alıp bireysel öğrenme çerçevesinde tasarlanmaktadır (Özgür, 2019). Bireysel öğrenmeye yönelik olarak hazırlanan öğretim materyallerinin ise geleneksel anlamda kitap yazımı ile karşılaştırıldığında bazı önemli farklılıklara sahip olduğu görülmektedir. Lockwood (2017) tarafından ortaya konulan bu farklılıklar açıklanmış ve Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Bireysel öğrenmeye dayalı kitaplar ile geleneksel ders kitapları arasındaki farklar

Geleneksel Ders Kitabı	Bireysel Öğrenmeye Dayalı Ders Kitabı
1. İlgi çekici olmalıdır.	İlgiyi uyandırır.
2. Öğreticinin kullanımına yönelik yazılır.	Öğrencinin kullanımına yönelik yazılır.
3. Genel bir kitleye göre tasarlanır.	Özel bir kitle için tasarlanır.
4. Amaç ve hedefler her zaman verilmez.	Amaç ve hedefler daima verilir.
5. İçeriği aktarırken tek bir yol izlenir.	İçeriğin aktarımında birden fazla yol izlenir.
6. Uzmanlar için yapılandırılır.	Öğrenci ihtiyacına yönelik yapılandırılır.

7.	Bireysel değerlendirmeyi dikkate almaz.	Bireysel değerlendirmeyi dikkate alır.
8.	Bazen özet bilgi sunar.	Her zaman özet bilgi sunar.
9.	Öğrenilmesi güç noktalara dikkat çekmez.	Öğrenilmesi güç yerlere dikkat çeker.
10.	Akademik dil kullanılır.	Konuşma dili kullanılır.
11.	Yoğun bir içerik kullanılır.	Daha esnek bir içerik vardır.
12.	Okuyucunun görüşüne pek az yer verir.	Öğrenci değerlendirmelerine yer verir.
13.	Çalışma biçimi önermez.	Çalışma becerilerine yönelik öneriler içerir.
14.	Okuyucu genelde pasiftir.	Okuyucu genelde aktiftir.
15.	Akademik bir sunum hedeflenir.	Başarılı öğrenmeyi hedefler.

Tablo.1 de verilen özellikler göz önüne alındığında AUÖ' deki bireysel öğrenme ilkeleri doğrultusunda hazırlanacak basılı ders kitabının;

- Zengin öğrenme deneyimi sağlaması,
- Öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde hazırlanması,
- Bireylere esneklik sağlayarak ihtiyaçlara cevap verebilmesi,
- İçeriğinin tasarım ilkelerine göre düzenlenip geliştirilmesi,
- Öğrenme sürecini kişiselleştirerek uzaklığın azalmasını sağlaması,
- Öğrencilerin farklı öğrenme stilleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir (CA-OER, 2014; Koçdar, Karadeniz, Bozkurt ve Büyük, 2017; Salar, 2013).

Yukarıda bahsedilen bireysel öğrenme ilkeleri basılı ders kitaplarında olduğu kadar e-kitaplarda da bulunması gereken özelliklerdir. Özellikle kişisel bilgisayar, tabletler ve akıllı telefonlarda kullanılabilen e-kitaplar, çok fazla kullanıcıya, daha kolay ulaşma, taşıma ve çalışma imkânı sunmaktadır (Itzkovitch, 2012). Bu özellikleri nedeniyle yüksek potansiyele sahip e-kitaplar, AUÖ' de çok daha değerli bir hale gelmiştir (Erdoğan, 2016).

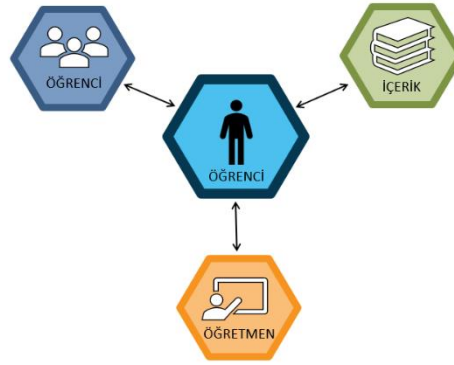
Elektronik Kitaplar

Uzun yıllar boyunca basılı ders kitapları geleneksel ve AUÖ sistemlerinde birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Gelişen teknoloji birçok alanda değişimlere yol açmış, birçok uygulama ve disiplin kendisini bu sürece uyarlamak zorunda kalmıştır. Kitaplar da bu süreci takip etmiş ve dijital ortamlarda var olabilmek için teknolojik değişim sürecine kendilerini adapte etmişlerdir (Soules, 2013). 20. yy.'da ortaya çıkan teknolojik gelişmeler basılı ders kitaplarının doğasında değişimlere neden olmuş ve basılı ders kitaplarına bir alternatif olarak elektronik kitaplar ortaya çıkmıştır (Rockinson-Szapkiw, Courduff, Carter ve Bennett, 2013).

En genel ifadeyle elektronik kitap (e-kitap) Cambridge Sözlüğü'nde (2020), çevrimiçi veya bilgisayarda, yani elektronik ortamlarda yayınlanan ve kâğıda basılmaya ihtiyaç duyulmayan kitaplar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı e-kitap tanımı ise "basılı kitabın sayısallaştırılmasıyla elde edilen ya da bütünüyle elektronik ortamda üretilen bir kitabın, bir kişisel bilgisayar, herhangi bir taşınabilir aygıt veya özel tasarlanmış bir e-kitap okuyucu donanımında görüntülenebilir, erişilebilir, yayınlanabilir şekilde bulunan ve kullanılan yazılımla sağlanan zengin metin özellikleri ile (kitap ayracı ekleme, metin işaretleme, not alma, arama, büyütüp küçültme ve parlaklık ayarı gibi) geleneksel okuma sırasında yapılan işlevlerin de gerçekleştirilebildiği elektronik biçim" (Önder, 2011) şeklinde ifade edilmiştir. Sayılan özellikler, e-kitapların basılı kitaplara göre daha kullanılabilir ve daha çok tercih edilen materyal

olmasının önünü açmıştır (Kara ve Keş, 2016). Ayrıca yakın bir geçmişte ortaya çıkan ve kullanımı hızla artan tablet bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve e-kitap okuyucular sayesinde bu gelişme hız kazanmış ve elektronik kitapların kullanımı artmıştır (Bozkurt ve Bozkaya, 2013b). E-kitaplar, bireysel öğrenme ve öğrenci merkezli öğretim gibi farklı öğrenme yaklaşımları ile uyumlu olarak kullanılabilir. Ayrıca e-kitaplar sağladıkları zaman ve mekan esnekliklerinden ötürü bireyler arasında fırsat eşitliği sağlamaktadır (Hatipoğlu, 2011). Bununla beraber e-kitaplar; öğrenen özelliklerine göre biçimsel özelliklerinin değiştirilebilmesi, çoklu ortam öğeleri ile farklı öğrenme stillerine uyarlanabilmesi, hızlı ve kolay ulaşılabilme, zaman ve mekandan bağımsız öğrenme fırsatı sunması (Eryıldır, 2019) bireysel öğrenme ilkeleri ile örtüşmektedir.

Uzaktan öğretimin en önemli bileşenlerinde biri olan etkileşim literatürde açık biçimde ifade edilmektedir. Alan yazında öğrenci-arayüz etkileşimi, öğrenci-kurum etkileşimi gibi etkileşim türleri olsa da öğrenci-içerik, öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen temel etkileşim türleri olarak kabul edilmektedir. Özellikle öğrenci ile öğretmenin öğrenme sürecinde fiziksel olarak ayrı olmaları öğrenen-öğreten etkileşiminin önemini daha da artırmaktadır (Kaysi ve Aydemir, 2017; Moore, 2013).

Şekil 1. Öğrenme Ortamlarında Etkileşim Türleri (Moore, 2013)

Şekil 1'de ifade edilen etkileşim türlerinden öğrenci-içerik etkileşimi AUÖ'de öğrenmenin gerçekleşmesi için önemlidir (Mutlu, Kip ve Kayabaş, 2005; Tosun, Özgür ve Şahin, 2009). Hem insanlar hem de insan olmayan etkileşim türleri ayrılmaz parçalardır ve bu etkileşimler kaliteli bir uzaktan öğrenme deneyimi için gereklidir. Bu nedenle etkileşim, insanların kendi aralarındaki veya insan ile teknik uygulamalar arasındaki iletişim olarak tanımlanmaktadır (Andersson ve Hatakka, 2010). Bu bağlamda, AUÖ öğrenme ortamlarında öğrenci-içerik etkileşimi üzerinde çalışılmasının önemli olduğu söylenebilir (Friesen ve Kuskis, 2013; Xiao, 2017). Açıköğretim fakülteleri öğrencilere çeşitli materyaller sunmaktadır. Basılı ders kitapları, e-kitaplar, sesli kitaplar, bölüm özetleri, uygulama testleri, yaprak testler, alıştırmalar, televizyon programları, etkileşimli videolar, 1 soru 1 cevap videolar, bilgisayar destekli eğitim, internet teknolojilerine dayalı çevrimiçi öğrenme ve mobil öğrenme gibi materyaller örnek verilebilir. Bu eğitim kanalları ve öğrenme malzemeleri öğrenci-içerik boyutunda kullanılan bileşenlerdir (Altınpullu, 2016; Anadolu Üniversitesi, 2016; Anadolu Üniversitesi, 2018).

Her yıl üniversitelerdeki hocalar tarafından yazılan milyonlarca AUÖ kitabı basılarak öğrencilere iletilmektedir. Basılı kitapların yüksek maliyetlerinden dolayı bunlara ek olarak ergonomi ve ulaşılabilirlik açısından avantaj sunan e-kitaplar AUÖ sistemlerinde tercih edilmeye başlanmıştır. Basılı ders kitapları hazırlanırken “içerik”, “dil ve anlatım” ile “görsel tasarım” boyutları dikkat edilmesi gereken özelliklerdendir (Demirel ve Kıroğlu, 2019; Güzel ve Adıbelli, 2011; Karatay ve Pektaş, 2012; Şahin, 2014). Bunlara ek olarak AUÖ sistemlerinde öğrenci ile öğretmenin fiziksel olarak aynı ortamda bulunmaması (Aydın, 2005; Uğur, 2014) ve öğrencinin kendi kendine öğrenmesi (Çiftçi ve Doğan, 2018) gibi özelliklerinden dolayı ders kitaplarında “bireysel öğrenme” ilkelerine göre tasarlanması önem kazanır (Aydın, 2005). Son olarak bu boyutlara ek olarak e-kitaplarda teknik boyutların (Frydenberg, Matkin ve Center, 2007; Tripathi ve Jeevan, 2008) ele alındığı “yazılım ve teknoloji” faktörü dahil edilerek maddeler çıkarılmıştır.

Ders kitapları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bazı özelliklerin olduğu bilinmektedir. AUÖ ders kitapları ise kapak tasarımı, bilginin işlenmesi, grafik tasarımıyla v.b. kendine özgü bir kimliği vardır. Özellikle tasarımı, yazımı, basımı, dağıtımı v.b. hem ciddi bir zaman hem de bilgi, beceri, deneyim ve teknik altyapı gerektirmektedir (Anadolu Üniversitesi, 2015). Ayrıca bu ders kitapların ek olarak bireysel öğrenme özelliklerini de buldurması gerektiği çeşitli çalışmalarda görülmektedir (BCCampus, 2018; CA-OER, 2014). Öğrencilerin bir öğretmenden fiziksel olarak uzak olup etkili öğrenebilmeleri AUÖ kitaplarındaki bu özelliklere bağlıdır. Alanyazında AUÖ kitaplarının hazırlanmasına yönelik spesifik ve bütüncül (bir çok boyutu içine alan) bir çalışma oldukça azdır. Bu da önemli bir problem olarak görülmüş ve bu çalışmanın yapılmasına ışık tutmuştur. Bu sayede AUÖ basılı ders kitapları ile e-kitapların bireysel öğrenme, içerik, görsel-tasarım, dil ve anlatım ile yazılım ve teknoloji boyutlarında ele alınması ve tek belge üzerinde bu boyutların yer alması sağlanacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Büyük maddi harcamalarla kurulan AUÖ sistemlerinin en önemli ve maliyetli bileşenlerinden olan ders kitaplarının hazırlanması büyük önem arz etmektedir. AUÖ’de kullanılan ders kitapları diğer ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında, hazırlanması daha uzun bir süreci kapsayarak, içeriğinin hazırlanması için özel bilgi ve beceri gerekmektedir (Bodur, 2016). Bu sebeple “AUÖ ders kitapları hazırlanırken nelere dikkat edilir?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Literatürde bu soruya yanıt olabilecek doyurucu ve bütüncül çalışmanın yetersiz olması araştırmanın yapılma gerekçesini oluşturarak önemini de artırmaktadır. Ayrıca alan yazında çok fazla kitap incelemesi çalışmasının olduğu görülmesine karşın (Akbaba, 2013; Ayvacı ve Devecioğlu, 2013; Demircioğlu, 2013; Gündüz, Yılmaz ve Çimen, 2016; Güzel ve Adıbelli, 2011; Karamifar, Barati ve Youhanaee, 2014); AUÖ kitaplarının çeşitli kriterler açısından bütüncül olarak incelenip değerlendirildiği çalışma sayısının sınırlı olması (Aydın, 2005; BCCampus, 2018; CA-OER, 2014) araştırmanın önemini artıran bir diğer boyuttur. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı, AUÖ’de kullanılan basılı ve elektronik ders kitapları için içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım, bireysel öğrenme ile yazılım ve teknoloji kategorilerinde değerlendirme kriterleri oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

- 1) AUÖ ortamları için geliştirilen basılı ders kitaplarında bireysel öğrenme bakımından bulunması gereken kriterler nelerdir?

- 2) AUÖ ortamları için geliştirilen basılı ders kitaplarında dil ve anlatım bakımından bulunması gereken kriterler nelerdir?
- 3) AUÖ ortamları için geliştirilen basılı ders kitaplarında görsel tasarım bakımından bulunması gereken kriterler nelerdir?
- 4) AUÖ ortamları için geliştirilen basılı ders kitaplarında içerik bakımından bulunması gereken kriterler nelerdir?
- 5) AUÖ ortamları için geliştirilen elektronik ders kitaplarında bireysel öğrenme, dil ve anlatım, görsel tasarım, içerik ile yazılım ve teknoloji bakımından bulunması gereken kriterler nelerdir?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma;

- Tarama yapılan 26.05.2020 tarihi ile,
- Tarama yapılan Yök Tez Merkezi, Google Scholar, Eric ve Web of Science veri tabanları ile,
- Tarama sonucu 85 çalışmaya ulaşılmasına karşın AUÖ ders kitaplarıyla ilgili kriterlere katkı sağlayacak 39 çalışma ile,
- Ele alınan bireysel öğrenme, içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım ile yazılım ve teknoloji başlıkları ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan *doküman incelemesi* kullanılmıştır. Doküman incelemesi alan yazında nitel bir yöntem olarak kullanıldığı gibi veri analizi yöntemi olarak da tanınmaktadır. Ayrıca doküman incelemesi tek başına hem veri toplama yöntemi hem de diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Doküman incelemesi araştırma kapsamında yer alan konu ile ilgili bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına denilmektedir (Karataş ve Baki 2017). Karasar (2017)'a göre doküman incelemesi yazılı kaynakların kullanıldığı bir yöntemdir. Şimşek (2009)'a göre ise doküman incelemesi, araştırılması planlanan konular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsamaktadır. Yazılı kaynakların sistematik bir şekilde incelenmesinde yararlanılan bu yöntem analiz olanağı da sağlamaktadır (Ekiz, 2009). Genel olarak veri toplamak için kullanılan doküman incelemesi yöntem olarak da kabul gördüğünden çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Araştırmada alan yazındaki AUÖ ders kitapları ile ilgili yapılmış çalışmalar için kitap, makale, dergi, bildiri vb. veri kaynakları kullanılmıştır. Bu kaynaklar örneklem ve veri toplama başlığında verilen anahtar kelimeler veri tabanlarında taranarak bulunmuştur.

Örneklem ve Veri Toplama

Çalışmanın örnekleminde, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt belirleme yoluyla AUÖ'de kullanılan ders kitapları hakkında yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Araştırma sonucunda 15 kitap, 11 tez, 38 makale ve 21 bildiri olmak üzere toplamda 85 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalardan 39'unda AUÖ kitaplarında uygulanabilecek kriterler tespit edilmiş ve bunlar referans olarak çalışmada kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmalara erişim için "açık ve uzaktan öğrenme ders materyalleri", "open and distance learning course materials", "açık öğretim ders kitapları", "open education textbooks", "açıköğretim ders kitapları hazırlama kılavuzu", "open education textbooks preparation guide", "açıköğretim ders kitapları hazırlama kriterleri",

criteria for preparing open education textbooks”, “kitap hazırlama kriterleri”, “book preparation criteria”, “açık öğretimde bireysel öğrenme ilkesi”, “the principle of individual learning in open education” “açık ve uzaktan öğrenmede bireysel öğrenme”, “individualized learning at open and distance learning”, “açık ve uzaktan öğrenme kitaplarında kendi kendine öğrenme”, “self-paced learning in open and distance learning books”, “kendi kendine öğrenme materyali”, “self learning materials”, “açık ve uzaktan öğrenme kitaplarında kendi kendine çalışma” ve “self-study in open and distance learning books” anahtar kelimeleri 26.05.2020 tarihinde Yök Tez Merkezi, Google Scholar, Eric ve Web of Science veri tabanlarında taranmıştır. Tezler Yök Tez merkezinden bulunurken kitapların bazıları literatür taraması yoluyla, Distance Education: A Systems View of Online Learning (Moore ve Kearsley, 2011), Handbook of Distance Education (Moore, 2013), Teaching and Learning at a Distance: Foundation of Distance Education (Simonson, Smaldino ve Zvacek, 2015), Uzaktan Eğitim (Kaya, 2002) ve Ders Kitapları Tasarımı (Yalın, 1996) gibi bazı kitaplar ise alan uzmanlarından temin edilmiştir. Çalışmada yararlanılan diğer makale ve bildiri çalışmaları ise veri tabanlarında ilgili anahtar kelimeler taranarak bulunmuştur.

Yukarıda ifade edildiği üzere çeşitli veri tabanlarından taranan araştırmaların derlenmesi için doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yaparken bir dizi adımlar vardır. Bu adımlar aşağıda sırayla verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

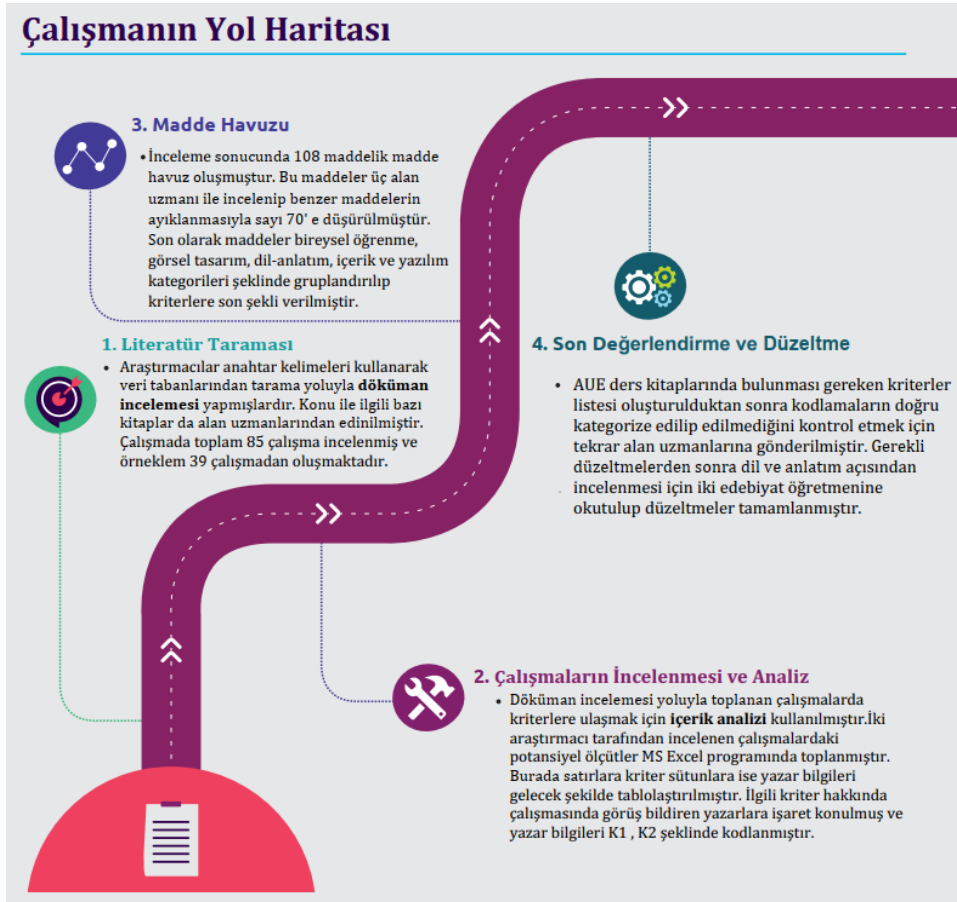
Şekil 2. Doküman İncelemesi Aşamaları

Yukarıdaki doküman incelemesi aşamalarında görüldüğü gibi öncelikle çalışmalara ulaşılmıştır. Bunun için uzaktan eğitim biriminde çalışan ve bu konuda çalışmalar yapan alan uzmanı akademisyenlerden görüş alınarak hangi kaynakların yararlı olabileceği konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur. Uzmanlarla belirlenen anahtar kelimelerin veri tabanlarında taranmasıyla kaynaklara ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak alan uzmanlarından konu ile ilgili kitaplar edinilmiştir. Elde edilen kaynaklar daha sonra incelenmiş ve dahil edilme ölçütlerine (kitap, ders kitabı ve kendi hızında öğrenmeye dayalı basılı malzeme kriterleri) uyanlar ayıklanmıştır. Bu ayıklama ve madde yazımı iki araştırmacı tarafından aynı çalışmalara bakılarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmada veri analizi türlerinden *içerik analizi* kullanılmıştır. İçerik analizi, sayıca fazla olan nitel çalışmaları alıp temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimleri şeklinde ifade edilmektedir (Patton, 2014).

Çalışmanın analizine iki araştırmacı dört adet çalışmayı birbirinden ayrı inceleyip kodları çıkararak başlamıştır. Çıkarılan kodlara ait araştırmacılar arasında tutarlılık hesaplanmış ve % 87 bulunmuştur. Daha sonra incelenecek diğer çalışmalar ikiye bölünmüş ve yazarlar analize ayrı çalışmalar şeklinde devam etmiştir. Analizde kodları toplamak için MS Excel’de bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablonun satırlarında ilgili başlığa ait kodlar yer alırken, sütunlarında ise o kodları belirten yazar bilgisi yer almıştır. Çıkarılan kodlara ait yazarlar işaretlenip o koda ait frekans değerleri de bulunmuştur. Yazarların gösterimi kaynak ifadesini temsilen “K1”, “K2” vb. şeklinde sunulmuştur. Bütün veriler toplandıktan sonra 108 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Alan uzmanları tarafından elde edilen potansiyel ölçütlerdeki benzer maddelerin elenmesi sonucu toplam madde sayısı 70’e indirilmiştir. Son olarak maddeler bireysel öğrenme, görsel tasarım, dil ve anlatım, içerik ile yazılım ve teknoloji kategorileri şeklinde gruplandırılıp analize son şekli verilmiştir. Kategoriler çalışmaya başlamadan önce uzaktan eğitim alanında üç uzman tarafından belirlenmiş ve kodların kategorize edilip gruplandırılması uzmanlar tarafından kontrol edilmiştir. Yapılan hatalı gruplandırmalar düzeltilerek kodlara ve kategorilere son şekli verilmiştir. Oluşturulan maddeler dil ve anlatım açısından uygunluğunu test etmek için iki dil uzmanına okutulup düzeltmeler tamamlanmıştır. Ayrıca bu başlıklar incelenirken kitap ve e-kitap şeklinde birbirinden ayrı olacak şekilde tarama yapılmış ve referans verilmiştir. Kitap ve e-kitapta dil ve anlatım gibi benzer maddeler olmasına rağmen çalışmanın özünde ayrı ayrı ele alındığı için bulgularda ayrı başlıklar şeklinde verilmiştir. Çalışmanın sürecini ifade eden yol haritası görsel Şekil 3’ te verilmiştir.

Şekil 3. AUÖ Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Kriterlerinin Oluşturulma Süreci

İnandırıcılık ve Tutarlılık

Araştırmanın inandırıcılığı için araştırmanın veri analizinde aşamasında uzman görüşü alınarak çeşitleme yöntemi uygulanmıştır. Çeşitleme, farklı veri kaynaklarının ve analizlerin farklı araştırmacılar tarafından karşılıklı kontrolleri sonucu gerçekleşmesidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Çalışmanın her aşamasında AUÖ konusunda uzman üç öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Araştırmada kullanılan çalışmalar, araştırma soruları bağlamında iki araştırmacı tarafından incelenerek kapsama dâhil edilmiştir. Miles ve Huberman'a (2019) göre iç tutarlılığı veren görüş birliği en az %80 olmalıdır. Bu çalışmada ise araştırmacıların birbirlerinden ayrı olarak inceledikleri dört çalışmada çıkardıkları kodlar arasındaki tutarlılık %87 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde AUÖ ders kitapları hazırlama ölçütleri araştırma soruları doğrultusunda verilmiştir. Ders kitaplarıyla ilgili kriterler basılı ve elektronik kitap şeklinde ayrılmıştır. Basılı ders kitapları; bireysel öğrenme, dil ve anlatım, görsel tasarım ve içerik başlıkları altında incelenirken, e-kitaplar ise; görsel tasarım, bireysel öğrenme, içerik, dil ve anlatım ile yazılım ve teknoloji şeklinde incelenmiştir. Çalışmanın bulguları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

a) AUÖ Ortamları İçin Geliştirilen Basılı Ders Kitaplarında Bireysel Öğrenme Bakımından Bulunması Gereken Kriterler

AUÖ ders kitapları bireysel öğrenme ilkelerine yönelik bulgular Tablo 2'de verilmiştir. Tabloda kitaplarda ön düzenleyiciler ile ara sorulara yer verilmesi, ayırım ve vurgulamalar için farklı renklerin kullanılması, sorularla birlikte özet bölümlerine yer verilmesi, konu anlatımında ek okuma alıştırmaları ve ek notlarla geri bildirim sağlanması ve farklı öğrenme stillerine uygun hazırlanması gibi maddeler bireysel öğrenme açısından ön plana çıkan maddelerdir. Soru yanıtlarının bölüm sonlarında verilmesi, çalışma süresinin planlanması ve rehberlik ile nasıl çalışılması gerektiği konusunda bilgi sağlanması gibi maddeler ise yazarlar tarafından en az vurgulanan kriterlerdir.

Tablo 2. AUÖ ders kitaplarında bireysel öğrenme açısından bulunması gereken kriterler

Bireysel Öğrenme	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K14	K15	K16	K18	K22	K24	K25	K29	K31	K32	K33	K36	K38	f
1 Öğrencileri yeni bilgiye hazırlayacak, eski bilgilerin uyarılmasını sağlayacak ön düzenleyicilere ve ara sorulara yer verilmelidir.			√	√				√	√		√	√			√			√	√					9
2 Öğrencilerin farklı öğrenme stilleri göz önünde bulundurulmalıdır.		√		√		√	√										√	√			√	√		9
3 Bölüm sonlarında tekrar amaçlı iyi hazırlanmış sorular ve özet yer almalıdır.				√		√	√	√		√			√	√				√				√	√	9
4 Bireysel öğrenmeyi gerçekleştiren etkinlikler içermelidir (konu ile ilgili video)				√				√		√								√	√	√	√		√	8

	izletme, aktivite, uygulama yaptırma vs.).							
5	Renkler ilgi çekici ve üniteler içinde yer alan farklı bölümler için farklı renklendirmeler kullanılmalıdır (etkinlik, uygulama, örneklendirme vb.).	√	√	√	√	√	√	7
6	Ünite sonunda sorulan sorular öz değerlendirme sağlayarak konuyu tekrarlayabileceği ve bilgilerini pekiştirebileceği özellikte olmalıdır.	√	√	√	√	√	√	7
7	Öğrencilerin öğrenmelerine yönelik ünite sonlarında daha fazla okuma, ek not, soru ve önerilerle geri bildirim vermelidir.		√	√	√	√	√	7
8	Konunun amaç ve hedefi verilmelidir.		√		√	√	√	7
9	Açıklanması gereken kelime ve terimleri belirten kapsamlı alfabetik sözlüğe yer verilmelidir.	√	√	√	√	√		5
10	Yazar, okuyucuya ders kitabında nasıl çalışacağı hakkında bilgi vermelidir.				√	√	√	3
11	Çalışma için ayrılan sürenin nasıl kullanılacağı hakkında planlama ve rehberlik sunmalıdır.				√	√		2
12	Sorulan soruların cevapları bölüm sonlarında verilmelidir.					√	√	2

AUÖ ders kitaplarının bireysel öğrenme bağlamında bulundurması gereken özellikler yukarıda frekanslarıyla birlikte verildi. Burada en çok göze çarpan maddeler; ön düzenleyicilere ve ara sorulara yer verilmesi, farklı öğrenme stillerinin göz önüne alınması, bölüm sonunda özet ve sorulara yer verilmesi ve farklı etkinliklere yer verilmesi şeklinde sıralanabilir. Ayrıca okuyucunun nasıl çalışacağı hakkında bilgi verilmesi, çalışma hakkında planlama ve rehberlik ile sorulan soruların cevaplarının bölüm sonlarında verilmesi ise en az göze çarpan maddeler şeklinde sıralanabilir. AUÖ ders kitaplarında bulunması gereken bir diğer özellik olan Dil ve Anlatım hakkındaki bulgular Tablo 3' te verilmiştir.

b) AUÖ Ortamları İçin Geliştirilen Basılı Ders Kitaplarında Dil ve Anlatım Bakımından Bulunması Gereken Kriterler:

AUÖ ders kitaplarına yönelik dil ve anlatım ilkelerinin bulgularına ait bilgileri aşağıdaki Tablo 3' te maddeler şeklinde verilmiştir.

6	Kitabın ebatları uygun orantıya sahip olmalıdır. Ansiklopedik boyutlardan kaçınılmalıdır.	√	√	√	√	√	√	7
7	Konu başlıkları anlaşılır olmalıdır.			√	√	√	√	7
8	Sayfadaki görsellere yeterli alan ayrılmalıdır.	√		√	√	√	√	6
9	Önemli kavramlar kalın, italik veya “tırnak” yazılmalıdır.				√	√	√	5
10	Sayfa düzeni sade olmalıdır.	√		√	√	√		4
11	Fazla parlak olmayan, sağlam-kaliteli kâğıttan yapılmalıdır.		√	√		√		4
12	Kullanılan şekil ve resimler metni açıklamaya yardımcı ve metinle ilişkili olup metinle ilişkili konumlandırılmalıdır.					√	√	4
13	Anlamli olması dışında çok renkli baskıdan kaçınılmalıdır.		√	√		√		3
14	Kullanılan görüntülerin baskı kalitesi yüksek ve baskı hatasından arınmış olmalıdır.					√	√	2
15	Tamamen büyük harf kullanmaktan kaçınılmalıdır.				√			1
16	Her iki yana yaslı şekilde yazılmalıdır.				√			1
17	Renkli fotoğrafların siyah-beyaz olarak basılması bazı görüntü ve anlam eksikliğine neden olacağından renkli resimler renkli basılmalıdır.					√		1
18	Ara sorular renkli verilerek ana metinden kolayca ayırt edilebilmelidir.						√	1

Yukarıdaki tabloda AUÖ ders kitaplarının hazırlanması sürecinde görsel açıdan nelere dikkat edilmesi gerektiği yer almaktadır. Basılı ders kitaplarında görsel tasarım ilkeleri; genel olarak sayfaların ilgi çekici olması gerektiğini ve öğrencilere sağlayacağı kolay kullanım ilkelerini içermektedir. Bu çerçevede, görsel açıdan en çok kullanılan maddeler; aynı biçimin kitabın tamamında kullanılması gerektiği, sözel bölümlerin şekillerle desteklenmesi, ilginç ve ders ile tutarlı kapak tasarımı, uygun kitap ebadı, kullanılacak olan şekillere uygun yer ayarlanması ve sayfa kenarlarında öğrenenlerin not almaları için yeterli boşluklar olması şeklinde sıralanabilir. En az vurgulanan maddeler ise düzenli kenar boşlukları ile tamamen büyük harf kullanımından kaçınılması ve metnin açıklanmasında şekil ve resimlerin yardımcı olması şeklindedir.

d) AUÖ Ortamları İçin Geliştirilen Basılı Ders Kitaplarında İçerik Bakımından Bulunması Gereken Kriterler

AUÖ kitapları içerik ilkelerine yönelik bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Bu bağlamda elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. AUÖ ders kitaplarında içerik bakımından bulunması gereken kriterler

İçerik	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K14	K15	K16	K18	K21	K22	K24	K25	K26	K27	K29	K31	K32	K33	K36	K37	K38	f
1 Öğrencilere yakın, alışkın ve günlük hayattan örnekler verilmelidir.	√			√	√		√	√	√	√	√			√		√		√						√	√		12
2 İçerik akışı birbiriyle bağlantılı paragraflardan oluşmalıdır.					√	√	√		√	√			√	√	√	√			√	√	√						12
3 İçerikteki bilgiler güncel ve doğru olmalıdır.	√				√	√			√	√	√				√	√								√			10
4 Diyagramlar ve diğer tamamlayıcı materyaller dâhil olmak üzere içerik doğru, hatasız, tarafsız ve öğrenciye uygun olmalıdır.	√	√			√		√						√						√	√	√	√					9
5 Öğrencinin konunun aktarılmış biçimini algılayabilmesi için içindekiler bölümüne yer verilmelidir.	√									√	√	√	√				√						√				8
6 İçerikte merak uyandırıcı sorular sorularak öğrencinin dikkati canlı tutulmalıdır.				√			√				√	√		√			√			√		√					8
7 Aktarılan bilgilere ilişkin çokça örnek ve örnek olmayan durumlar verilmelidir.	√		√								√	√				√	√					√			√		8
8 İçerikte gereksiz bilgi yoğunluğundan kaçınılmalı ve sade olmalıdır.									√	√	√	√	√				√					√					7
9 Konular öğrenci seviyesine uygun ve basitten karmaşığa / yakından uzağa ilkesine göre yazılmalıdır.				√	√										√	√		√		√				√			7
10 Metin, kolayca okunabilecek küçük bölümlere ayrılmalı ve alt başlıklardan kaçınılmamalıdır.													√						√	√			√		√		5
11 İçeriği aktarmada birden fazla yol izlenmelidir.								√				√			√		√										4
12 Konular bir önceki konuyu tamamlayıcı bir sonraki konuya hazırlayıcı nitelikte olmalıdır.				√				√		√												√					4
13 Konunun genel bir bakışı girişte verilmelidir.																√				√		√					3
14 Kullanılan öge ve metinlerin başlıkları, referansları ve kaynakçaları açık bir şekilde verilir.													√									√			√		3
15 Her ünite giriş gelişme sonuç bölümlerinden oluşmalıdır.																									√		1

Tablo 5’te AUÖ ders kitaplarında içerik açısından bulunması gereken özellikler yer almaktadır. Öğrencilere yakın, alışkın ve günlük hayattan örnekler verilmelidir ve içerik akışı birbirleriyle bağlantılı paragraflardan oluşmalıdır ifadeleri alan yazında en sık tekrar edilen özelliklerin başında gelmektedir. Bunlara ek olarak en önemli maddeler; sorulacak soruların dikkat çekici olması, içeriğin güncel olması, bol örnek sunulması ve gereksiz yoğunluktan kaçılması gerektiği şeklinde sıralanabilir. En az vurgu yapılan kriterler ise özet bölümü, genel bakış ve içeriğin kapsayıcı olması şeklindedir.

e) AUÖ Ortamları İçin Geliştirilen Elektronik Ders Kitaplarında Bireysel Öğrenme, Dil ve Anlatım, Görsel Tasarım, İçerik İle Yazılım ve Teknoloji Bakımından Bulunması Gereken Kriterler

AUÖ e-kitaplarına yönelik yazılım ve teknoloji ilkelerine yönelik bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. AUÖ ders e-kitaplarında bulunması gereken kriterler

	K1	K2	K3	K13	K17	K19	K20	K23	K30	K32	K34	K35	K39	f
1		√	√	√	√		√	√	√		√			8
2		√	√	√	√			√	√					6
3		√	√	√	√		√	√						6
4		√	√	√	√				√					5
5		√		√		√	√							4
6		√				√			√	√				4
7		√	√	√	√	√								4
8		√	√	√	√									4
9		√	√	√	√									4
10		√	√	√	√									3
11		√	√	√	√			√						3
12			√							√	√			3
13			√								√			2
14						√			√					2
15						√						√		2
16			√											1
17												√		1
18		√												1

Elektronik kitaplar hazırlanırken yukarıdaki maddelere dikkat edilmesi gerektiği alan yazında görülmüştür. Özellikle kullanıcı dostu arayüz, çoklu ortam bileşenlerinin kullanılması, kullanıcının içeriği düzenleyebilmesi, yer imi özelliği ile arama özelliğinin bulunması ve en son kalan yerden okumaya devam etmeye imkân tanıma gibi özelliklerin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Sesli okuma özelliği, ders kitaplarının yazdırma özelliği, farklı elektronik formatlarda erişebilme, yazılım-donanım uyumu, kolayca yazdırabilme, arka planı değiştirebilme ve yüksek çözünürlükte ve kalitede olmalı maddeleri ise en az vurgulanan maddelerdir.

Sonuç ve Öneriler

Öğretmenin öğrenme ortamında olmadığı ve öğrenci-içerik etkileşiminin baskın olduğu AUÖ sistemlerinde, öğrenciler kendi hızlarında anlamlı bireysel öğrenme gerçekleştirmektedirler (Kumtepe *vd.*, 2017). AUÖ’de basılı veya elektronik kitaplar, öğrencilerin öğrenmelerinde birincil kaynak olmalarından dolayı önemlidir. Bu kaynaklar öğrencilerin bireysel öğrenmelerine destek sağlayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir (Itzkovitch, 2012; Özgür, 2019). Ayrıca uzaktan eğitim veren kurumlar maliyeti en aza indirmek için öğrencilere e-kitap imkânı sunmaktadır (Bozkurt ve Bozkaya, 2013a; Polding, Nunes ve Kingston, 2008; Rao, 2003). Böylece öğrenci istediği yerde istediği zaman kitap taşımadan elektronik cihazlar aracılığıyla e-kitaplara erişip ders çalışabilmektedir (Bozkurt, 2013). Ders kitaplarının genel olarak görsel tasarım, dil-anlatım ve içerik konularına dikkat edilerek hazırlandığı, bu başlıklarda yeterince kaynakçanın bulunduğu gözlenmektedir. Fakat AUÖ’ nin özelliklerinden olan bireysel öğrenme konusunda literatürde kriterlerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında oluşturulan ölçütler AUÖ ders materyallerinin hazırlanması aşamasında nelere dikkat edilmesi gerektiği açısından yazarlara kılavuz niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada Açıköğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinin hazırlayacakları basılı ders kitabı ile e-kitapların bireysel öğrenme, içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım ile e-kitapların yazılımsal özelliği açısından daha nitelikli hale getirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırma kapsamında elde edilen *bireysel öğrenme* bulgularına bakıldığında, kitaplar öğrencilerin önceki bilgileri ile ilişki kuracağı ve sonraki öğrenmelere hazırlayacak şekilde oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin farklı öğrenme stillerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Boydak, 2015). Yani her öğrencinin farklı şekilde öğrenme yeteneğine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu yönde tamamlamalı örnekler, video linkleri, uygulamalı etkinlikler gibi farklı içeriklere yer verilmelidir. Konu içerisinde bireysel öğrenmeleri destekleyecek etkinliklerin bulunması gerektiği pek az araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (Hatipoğlu, 2011). Bu konuda kabul gören durum, konu ve ünite sonunda tekrar amaçlı ölçme değerlendirme araçlarının bulunmasıdır (Güzel ve Adıbelli, 2011). Basılı materyallerin aksine, e-kitaplarda etkinlik çeşitliliğinin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bunun yanında, içerikte sunulan etkinliklerin çeşitliliği, kullanılabilirlik ve öğrenme stili açısından oldukça önemli görülmektedir (Bozkurt, 2013).

Araştırma kapsamında *dil ve anlatım* bulguları incelendiğinde içeriğin anlaşılabilir olması gerektiği sonucu dikkat çekmektedir (Batoon, Morales ve Figueroa, 2018; Öngöz, 2011; Soules, 2013). Cümlelerin kısa ve anlatımın sade olmasının AUÖ materyallerinden beklenen özellikler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum materyaller üzerinden öğrenmeyi daha kolay hale getirmektedir (Güzel ve Adıbelli, 2011; Lockwood, 2017). Ayrıca dilin daha etkili olması açısından pasif cümleler yerine etken cümle yapılarının tercih edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Moore ve Kearsley, 2011). Bu da Holmberg’ in (1983) etkileşim kuramında bahsettiği “ona değil onunla konuşma” yaklaşımı ile örtüşmektedir. Bu kitaplarda anlaşılabilirliğin artırılması adına anlaşılması güç, okuyucunun anlayabilme seviyesinin üzerinde olan terimlerden uzak durulması gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, bu kelimelerin yerine sade ve basit sözcükler tercih edilmelidir (Altınpulluk *vd.*, 2016; CA-OER, 2014).

Araştırmada *görsel tasarım* açısından AUÖ kaynaklarında tasarımın ilgi çekici ve sade olması gerektiği tespit edilmiştir. Birçok araştırmada şekiller, tablolar ve metinlerin iç içe,

birbirlerini destekleyecek şekilde kullanılması gerektiği ifade edilmiştir (Bodur, 2016; Bozkurt, 2013). Metin-tablo ve metin-resim ilişkisinin öğrenciler tarafından anlaşılabilir olması gerekmektedir. Ayrıca tasarım açısından bütün ünitelerin birbirleriyle uyumlu olması gerektiği vurgulanmıştır (Tural *vd.*, 2017). Kitaplar ilk üniteden itibaren diğer üniteler ile görsel açıdan bütüncül bir yapıda olmalıdır. Örneğin ilk ünite de kullanılan etkinlikler, bunları biliyor muydunuz, anahtar kavramlar gibi bölümler tüm ünitelerde görsel olarak benzer bir şekilde sunulmalıdır. Bu durum öğrencinin o bölüme ilgisinin artmasını sağlayarak istenildiğinde ünite içerisinde aradığını daha kolay bulunmasına yardımcı olacaktır. Kullanıcılara şekil ve metin kenarlarında not almaları için uygun boşlukların bırakılması gerektiği de belirtilmiştir (Moore ve Kearsley, 2011). Son olarak, hazırlanan basılı kitapların dış kapaklarının derse uygun olması ve kitapların ergonomik açıdan uygun ebatla öğrenciye sunulması gerektiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, ansiklopedik boyutlardan kaçınılması gerektiği anlaşılmaktadır (Jacobs, 2015).

AUÖ ders kitapları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de *içeriktir*. İçerik hazırlanırken konular basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene ve yakından uzağa ilkeleri gözetilmelidir (Bccampus, 2018). Ayrıca öğrencilerin aşına oldukları günlük hayattan örnekler sunulmalıdır (Güzel ve Adıbelli, 2011). Günlük hayattan verilen örnekler öğrenmede kalıcılığı sağlaması açısından önemlidir. Hazırlanan kitaplarda bol miktarda örnek ve örnek olmayan durumların verilmesi, öğrenmeyi kolaylaştıracaktır (CA-OER, 2014). Ayrıca sunulan içerikler bilimsel açıdan doğru ve güncelliğini korumalıdır (Jacobs, 2015). Ayrıca içerik akışı birbiriyle bağlantılı paragraflardan oluşturularak verilmelidir (Güzel ve Adıbelli, 2011). Paragrafların birbirleri ile bağlantılı olması konuların anlaşılabilirliği ve metnin okunabilirliği açısından önemlidir. E-kitaplarda da, içerik kapsamlı fakat sade olmalıdır (Öngöz, 2011). Bununla birlikte e-kitaplarda, içerik çoklu ortam bileşenleriyle zenginleştirilerek öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler sunulmalıdır (Eryıldır, 2019). Örneğin içerik sunulurken karekod verilerek video, resim ve ayrı bir açıklama linki ile içerik ilgi çekici hale getirilebilir.

AUÖ sistemlerinde öğrencilere sunulan e-kitapların kullanım kolaylığı bileşenlerini içermeleri yönüyle öğrenmeyi olumlu şekilde etkilemektedir (Batoon *vd.*, 2018; Öngöz, 2011). Ayrıca, bu kitaplar öğrencilere zaman ve mekândan bağımsız bir çalışma imkânı sundukları için, çalışma sırasında öğrencinin kaldığı yerden devam edebilmesi e-kitabın kullanılabilirliğini artıracaktır. Böylece normal kitaplardaki ayrıç görevini gören bu özellikle öğrenci zaman kaybetmeden çalışmasına kaldığı yerden devam edebilecektir (Uygarer, 2017). Son olarak ders kitaplarında öğrencilere sayfa kenarlarında not alma, vurgulama ve işaretleme yapabilme imkânlarının veriliyor olması, e-kitaplarda da bu durumu bir ihtiyaç haline getirmiş olup aynı özelliklerin kullanıcılara e-kitaplarda sunulması gerektiği düşüncesinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu uygulamalar ancak ek programlarla yapılabilmektedir (Önder, 2011).

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanılarak AUÖ kaynaklarını hazırlayan uygulayıcı ve araştırmacılara sunulabilecek temel öneriler şunlardır:

- Görsel öğelerin kullanılmasının öğrenmeyi desteklediği düşünüldüğünde, AUÖ'ye yönelik hazırlanacak kitaplarda görsel nesnelerin daha fazla kullanılması sağlanabilir. Böylece daha fazla duyu organına hitap edilmiş olur.
- Hazırlanacak kitaplarda geri bildirim katkı sağlayacak içerikler bulunmalıdır. Geri bildirimler, öğrencilerin kendi öğrenmeleri hakkında değerlendirme yapmalarına fırsat

sunacaktır. Bu sayede öğrenciler, eksiklerini tamamlama ve yanlışlarını düzeltme konusunda yönlendirileceklerdir.

- İçerikte sunulan gereksiz bilgiler öğrenci açısından olumsuz etkiye ve okunabilirliğin azalmasına sebep olabilir. Bu nedenle içerik sade ve gereksiz bilgilerden uzak hazırlanmalıdır.
- AUÖ ders kitaplarında olduğu gibi diğer ders kitaplarına da bireysel öğrenme özelliklerine dikkat edilerek öğrencilerin kendi öğrenmelerine destek sağlanabilir.
- Araştırmada 37 çalışma incelenmiştir. Daha fazla çalışma incelenerek madde havuzu artırılabilir.
- Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacılar bu maddeleri çeşitli üniversitelerin AUÖ ders kitaplarına uygulanarak eksiklikler tespit edilebilir.
- Kitaplar oluşturulurken kullanıcı görüşü alınarak kitaplardaki eksiklikler giderilebilir.
- E-kitaplarla ilgili kriterler teknolojik gelişmelerle yeni özellikler eklenebileceği düşüncesinden belirli aralıklarla özellikler güncellenmelidir.

Araştırma Kapsamında İncelenen Çalışmalar

- K1:**Batoon, M.V., Morales, L.D., & Figueroa, J.A. (2018). Instructional Design to Measure The Efficacy of Interactive E-Books In A High School Setting. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*.
- K2:**Bozkurt, A. (2013). *Açık ve Uzaktan Öğrenmeye Yönelik Etkileşimli E-Kitap Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K3:**CA-OER. (California Open Educational Resources Council). (2014). *Faculty Review of Textbooks*. <http://als.skillscommons.org/reviews/BusinessFoundations-Morris.pdf>, Erişim tarihi: 23.12.2018.
- K4:**Collette, A. T., & Chiappetta, E. L. (1989). *Science instruction in the middle and secondary schools*. Merrill Publishing Company, Ohio.
- K5:**Ekici, G. (2003). Uzaktan eğitim ortamlarının öğrencilerin öğrenme stillerine önemi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24: 48- 55.
- K6:**Güzel, H., & Adıbelli, S. (2011). 9. Sınıf Fizik Ders Kitabının Eğitsel, Görsel, Dil ve Anlatım Yönünden İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 201-216.
- K7:**Jacobs, L. B. (2015). 18 Criteria for Choosing New Textbooks. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 11(8), 485-486.
- K8:**Karagöz, S., & Çivi, C. (1997). *Genel öğretim metotları*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- K9:**Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- K10:**Keleş, E. (2001). *Fizik ders kitaplarını değerlendirme ölçeği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- K11:**Kızılçaoğlu, A. (2003). Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitapları Değerlendirme Ölçütleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 8, s.95.
- K12:**Koçdar, S. (2006). *Uzaktan eğitim ders kitaplarının geribildirim açısından değerlendirilmesi: Anadolu Üniversitesi'nin uzaktan eğitim veren işletme ve iktisat fakülteleri örneği*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- K13:**Lam, P., Lam, S-L., Lam, J., & McNaught, C. (2009). Usability and usefulness of eBooks on PPCs: How students' opinions vary over time. *Australasian Journal of Educational Technology*, 25(1), 30-44.
- K14:**Lockwood, F. (2017). *The Design And Production Of Self-Instructional Materials*. New York: Routledge.
- K15:**Misanchuk, E. R. (1994). Print tools for distance education. İçinde: J. Willis (Ed.) *Distance education strategies and tools* (pp. 109-133). Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology.
- K16:**Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance education a systems view*. Thomson Wadsworth.
- K17:**Öngöz, S. (2011). *Bir Öğrenme Aracı Olarak Elektronik Kitap*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, Fırat Üniversitesi, Elâziğ.
- K18:**Özdemir, S., & Yalın, H. İ. (1998). *Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim ihtiyacının belirlenmesi üzerine bir araştırma*. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 8-11.
- K19:**Simonson, M., Smaldino, S., & Zvacek, S. (2015). *Teaching and learning at distance: Foundations of distance education (6. Edition.)*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, USA.
- K20:**Soules, A. (2013). New types of e-books, e-book issues, and implications for the future. In Miller, W., & Pellen, R.M. (Eds.), *Adapting to E-Books (207-227)*. US:Routledge Publications, Ins.
- K21:**Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilimler Ders Kitabının Nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9) 366-375.
- K22:**Taş, A. M. (2007). Yeni Sosyal Bilimler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 519-532.
- K23:**Uygarer, R., & Uzunboylu, H. (2017). An Investigation of the Digital Teaching Book Compared to Traditional Books in Distance Education of Teacher Education Programs. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 13 (9), 52015213.
- K24:**Willis, B. (1993). *Distance education: A practical guide*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.
- K25:** Yalın, H.İ. (1996). *Ders Kitapları Tasarımı*. Millî Eğitim, 132, 61-65.
- K26:**BCcampus. (2018). *BC Open Textbooks Review Criteria*.. <https://open.bccampus.ca/bc-open-textbooks-review-criteria/>, Erişim tarihi: 10/12/2018.
- K27:**Hemmings, B., & Battersby, D. (1989). Textbook selection: evaluative criteria. *Higher Education Research and Development*, 8(1), 69-78.
- K28:**Bodur, F. (2016). Uzaktan öğretim ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin öğrenmeye etkileri (Anadolu Üniversitesi örneği). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 70-80.
- K29:**Sultana, N. (2016). Evaluation of Self-Instructional Print Material of Distance Education System. *Bulletin of Education and Research*, 38(2), 95-111.
- K30:**Ericson, B., Moore, S., Morrison, B., & Guzdial, M. (2015). Usability and usage of interactive features in an online ebook for CS teachers. *In Proceedings of the Workshop in Primary and Secondary Computing Education* (pp. 111-120).

Açık ve Uzaktan Öğrenme Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler: Sistematik Literatür Taraması

- K31:**Jhangiani, R. S., Dastur, F. N., Le Grand, R., & Penner, K. (2018). As Good or Better than Commercial Textbooks: Students' Perceptions and Outcomes from Using Open Digital and Open Print Textbooks. *Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 9(1), n1.
- K32:**Moore, A., & Butcher, N. (2016). *Guide to Developing Open Textbooks*.
- K33:**Gujjar, A. A., & Malik, M. A. (2007). Preparation of Instructional Material for Distance Teacher Education. *Online Submission*, 8(1), 55-63.
- K34:**Frydenberg, J., Matkin, G., & Center, D. L. (2007). Open textbooks: Why? what? how? when. *William and Flora Hewlett Foundation*, 0-33.
- K35:**Bozkurt, A., & Bozkaya, M. (2013). Bir öğrenme malzemesi olarak etkileşimli e-kitap hazırlama adımları. *Eğitimde Politika Analizi*, 2(2), 8-20.
- K36:**Aydın, C.H. (2005). Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kullanılan Basılı Materyallerdeki Anlatım Biçimine İlişkin. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1.
- K37:**Rowntree, D. (1994). *Preparing Materials for Open Distance & Flexible Learning*, London, Kogan Page.
- K38:** Banar, F. S. (1996). *Uzaktan öğretimde kullanılan ders kitaplarının biçimsel özellikleri:(Anadolu Üniversitesi İşletme ve İktisat Fakülteleri örneği)* (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi).
- K39:** Erdoğan, E. (2016). Açık ve uzaktan öğrenme kapsamında etkileşimli ekitaplar: etkileşim, teknoloji, üretim boyutu ve örnekleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 88-114.

Kaynakça

- Abram, S. (2010). P-Books vs. Ebooks: Are there education issues. *Multimedia & Internet Schools*, 17(6), 13-16.
- Akbaba, B. (2013). Lise tarih ders kitaplarını değerlendirme formunun geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 26-41.
- Akgün, E. (2019). 2023 Eğitim vizyonunda dijital dönüşüm. <https://setav.org/assets/uploads/2019/03/233p.pdf>. Erişim tarihi: 01/02/2020.
- Alpan, G. (2008). Ders kitaplarındaki metin tasarımı. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 107-134.
- Altınpulluk, H. (2016). Türkiye ve Çin'deki açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinin ve ders malzemelerinin karşılaştırılması: Anadolu Üniversitesi ve Şanghay Açık Üniversitesi örneği. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 22-36.
- Altınpulluk, H., Zehra, L. A. L. E., Çelik, M., Mutlu, A. P., & Büyük, K. (2016). Açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinde kullanılan basılı kitaplara ilişkin maliyet analizi: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi örneği. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 8-28.
- Anadolu Üniversitesi. (2015). *2014-2015 Öğretim yılı açıköğretim sistemine ilişkin öğrenci görüşleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Anadolu Üniversitesi. (2016). *2016-2017 Öğretim yılı açıköğretim sistemine ilişkin öğrenci görüşleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Anadolu Üniversitesi. (2018). Anadolu university open education system (oes) annual report 2018. Açıköğretim Raporları. <https://acikbilim.anadolu.edu.tr/aosyayinlari.html>. Erişim Tarihi: 06/06/2020.
- Andersson, A., & Hatakka, M. (2010). Increasing interactivity in distance educations: Case studies Bangladesh and Sri Lanka. *Information Technology For Development*, 16(1), 16-33.
- Aydın, C. H. (2011). *Açık ve uzaktan öğrenme: öğrenci adaylarının bakış açısı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, C. H. (2005). Açık ve uzaktan öğrenmede kullanılan basılı materyallerdeki anlatım biçimine ilişkin. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1.
- Ayvacı, H. Ş., & Devocioğlu, Y. (2013). 10. Sınıf Fizik ders kitabı ve kitaptaki etkinliklerin uygulanabilirliği hakkında öğretmen değerlendirmeleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 418-450.
- Batoon, M.V., Morales, L.D., & Figueroa, J.A. (2018). Instructional design to measure the efficacy of interactive e-books in a high school setting. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*.
- BCcampus. (2018). *BC Open Textbooks Review Criteria*. <https://open.bccampus.ca/bc-open-textbooks-review-criteria/>, Erişim tarihi: 10/12/2018.
- Bodur, F. (2016). Uzaktan öğretim ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin öğrenmeye etkileri (Anadolu Üniversitesi örneği). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 70-80.
- Boydak, H. A. (2015). *Öğrenme stilleri* (Vol. 136). Beyaz Yayınları.

Açık ve Uzaktan Öğrenme Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler: Sistematik Literatür Taraması

- Bozkaya, M. (2002). Ders kitaplarının tasarımı: Bireyselleştirilmiş öğrenme ilkelerine göre açıköğretim fakültesi ders kitapları örneği. I. Sakarya Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı Bildirileri, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı 2*, 296-304.
- Bozkurt, A. (2013). *Açık ve uzaktan öğrenmeye yönelik etkileşimli e-kitap değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bozkurt, A., & Bozkaya, M. (2013a). *Etkileşimli e-kitap değerlendirme kriterleri*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.
- Bozkurt, A., & Bozkaya, M. (2013b). *Etkileşimli e-kitap: dünü, bugünü ve yarını*. Akademik Bilişim. (s.375-381). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Bozkurt, A., Karadeniz, A., & Erdoğan, E. (2018). Açık ve uzaktan öğrenme sisteminde karekod kullanımı: açıköğretim ders kitapları örneği. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 9(30).
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cambridge Dictionary. (2020). Definition of e-book içinde. Erişim adresi: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/e-book>.
- CA-OER. (California Open Educational Resources Council). (2014). Faculty review of textbooks. Çevrim-içi: <http://als.skillscommons.org/reviews/BusinessFoundations-Morris.pdf> Erişim tarihi: 23.12.2018.
- Çiftçi, G. T., & Doğan, T. G. (2018). Açık ve uzaktan eğitim uygulamaları için ortam standartlarının belirlenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 12-15.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih ders kitabı yazımında yeni yaklaşımlar. *Journal of Black Sea Studies*, 10(38), 119-133.
- Demirel, Ö., & Kiroğlu, K. (2019). *Konu alanı ders kitabı incelemesi, (3. Baskı)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Eby, G. (2013). *Uzaktan eğitim ortamlarının tasarımı: yazılım mühendisliği yaşam döngüsü yaklaşımı*. Kültür Ajans.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, E. (2016). Açık ve uzaktan öğrenme kapsamında etkileşimli ekitaplar: etkileşim, teknoloji, üretim boyutu ve örnekleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 88-114.
- Eryıldır, Z. M. (2019). *Elektronik kitap uygulaması ve getirdiği hukuki sorunlar* (Doctoral dissertation, İstanbul Bilgi Üniversitesi).
- Frydenberg, J., Matkin, G., & Center, D. L. (2007). Open textbooks: Why? what? how? when. *William and Flora Hewlett Foundation*, 0-33.
- Genç Kumtepe, E., Toprak, E., Öztürk, A., Tuna Büyükköse, G., Kılınç, H., & Aydın Menderis, İ. (2019). Açık ve uzaktan öğrenmede destek hizmetleri: Yerelden küresele bir model önerisi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2019(5), 41-80.

- Genç, Z., & Aydemir, E. (2015). An alternative evaluation: online puzzle as a course-end activity. *Interactive Technology and Smart Education*, 12 (3), 169-182.
- Gündüz, E., Yılmaz, M., & Çimen, O. (2016). MEB ortaöğretim 10. sınıf biyoloji ders kitabının bilimsel içerik bakımından incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Güzel, H., & Adıbelli, S. (2011). 9. sınıf fizik ders kitabının eğitsel, görsel, dil ve anlatım yönünden incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 201-216.
- Friesen, N., & Kuskis, A. (2013). Modes of interaction. In Moore, M. G. (Ed.), *Handbook of Distance Education* (3rd ed.) (pp. 351-371). Routledge.
- Hatipoğlu, N. (2011). *Yenilenebilir, etkileşimli ve hipermedya destekli e-kitap şablonu tasarımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Holmberg, B. (1983). *Guided didactic conversation in distance education*. In D. Sewart, D. Keegan, & B. Holmberg (Eds.), *Distance education: International perspectives*(pp. 114-122). London: Croom Helm.
- Izkovitch, A. (2012). Interactive e-book apps: The reinvention of reading and interactivity. *UX Magazine*, 12.
- Jacobs, L. B. (2015). 18 criteria for choosing new textbooks. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 11(8), 485-486.
- Jung, S. M., & Lim, K. B. (2009). *Leading future education: Development of digital textbooks in Korea*. Paper presented at the 12th UNESCO-APEID International Conference Quality Innovations for Teaching and Learning, Bangkok, Thailand.
- Kara, M., & Keş, Y. (2016). Bir öğrenme aracı olarak etkileşimli E-Kitap. *Art-e Sanat Dergisi*, 9(17), 189-209.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karamifar, M., Barati, H., & Youhanaee, M. (2014). Local evaluation criteria for global textbooks: A case study from Iran. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(5), 923.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri (35. baskı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasu, G., & Sarı, Y. E. (2019). Uzaktan eğitim ve yabancı dil öğrenme özzerkliği. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 7(2), 321-334.
- Karataş, I., & Baki, A. (2017). The effect of learning environments based on problem solving on students' achievements of problem solving. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 5(3), 249-268.
- Karatay, H., & Pektaş, S. (2012). Türkçe ders kitaplarının incelenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012(10), 183-204.
- Kaysi, F., & Aydemir, E. (2017). Uzaktan eğitim süreçlerindeki etkileşim boyutlarının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 778-790.
- Koçdar, S., Karadeniz, A., Bozkurt, A., & Büyük, K. (2017). Açık ve uzaktan öğrenmede sorularla zenginleştirilmiş etkileşimli video kullanımı. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 93-113.

Açık ve Uzaktan Öğrenme Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler: Sistemik Literatür Taraması

- Kumtepe, A.T., Büyük, K., Güneş, İ., Öztürk, A., Tuna, G., Gümüş, S., & Atak, O. N. (2017). Kitlesele uzaktan eğitimde öğrenen-içerik etkileşimi: anadolu üniversitesi açıköğretim sistemi örneği. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 9-36.
- Lockwood, F. (2017). *The design and production of self-instructional materials*. New York: Routledge.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2019). *Nitel veri analizi*, 3. Baskı. (Çev. S. Akbababa Altun & A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Moore, M. G. (1972). Learner autonomy: The second dimension of independent learning. *Convergence*, 5(2), 76.
- Moore, M. G. (2013). *Handbook of distance education*. Routledge.
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (1996). *Distance education: A systems view*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Moore, M. G. & Kearsley, G. (2005). *Distance education: A systems view*. Canada: Wadsworth.
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. Thomson Wadsworth.
- Mutlu, M. E., Kip, B., & Kayabaş, İ. (2005). Açıköğretim e-öğrenme sisteminde öğrenci-içerik etkileşimi. V. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Sakarya.
- Önder, I. (2011). E-kitap ve dünyada elektronik kitap yayıncılığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 97-105.
- Öngöz, S. (2011). *Bir öğrenme aracı olarak elektronik kitap*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Özgür, D. F. (2019). *Açık ve uzaktan eğitim fakültesi personelinin öğrencilerle iletişimde sosyal medya etkileşimine bakışı: İÜ Auzef Örneği (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Özkanal, B., & Özgür, A. Z. (2017). Türkiye'de yükseköğretimde açık ve uzaktan öğrenme yöntemi ile iletişim eğitimi üzerine değerlendirmeler. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(4), 5-24.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. Qualitative research and evaluation methods*. (Trans. Eds. M. Butun & SB Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Paydar, S., & Doğan, A. (2019). Öğretmen adaylarının açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına yönelik görüşleri. *Eğitim ve Teknoloji*, 1(2), 154-162.
- Polding, R., Nunes, J. M. B., & Kingston, B. (2008). Assessing e-book model sustainability. *Journal of Librarianship and Information Science*, 40(4), 255-268.
- Rao, S. S. (2003). Electronic books: a review and evaluation. *Library Hi Tech*, 21(1), 85-93.
- Rockinson-Szapkiw, A. J., Courduff, J., Carter, K., & Bennett, D. (2013). Electronic versus traditional print textbooks: a comparison study on the influence of university students' learning. *Computers & Education*, 63, 259-266.
- Salar, H. C. (2013). *Türkiye'de üniversite öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının açık ve uzaktan öğrenmeye hazırbulunmuşlukları*. (Doktora tezi), Anadolu Üniversitesi.

- Soules, A. (2013). New types of e-books, e-book issues, and implications for the future. In Miller, W., & Pellen, R.M., (Eds.). *Adapting to e-books (207-227)*. US:Routledge Publications, Ins.
- Simonson, M., Smaldino, S., & Zvacek, S. (2015). *Teaching and learning at distance: Foundations of distance education (6. Edition.)*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, USA.
- Şimşek, H. (2009). Methodical problem in the reseachers of faculty history. *Journal of Faculty Educational Sciences, (42)*, 1, 33-51.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1)*, 31-46.
- Tripathi, M., & Jeevan, V. K. J. (2008). E-book subscription in a distance education institution: A case of Indira Gandhi National Open University, India. *Serials Review, 34(2)*, 104-114.
- Tsang, E. Y. (2010). *Learner-content interactions and learning effectiveness: A study of student perceptions (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Capella University, Minnesota.
- Tosun, N., Özgür, H., & Şahin, İ. (2009). E-öğrenme ortamlarında öğrenci-içerik etkileşimi. In *3th International Computer & Instructional Technologies Symposium* (pp. 327-331).
- Tural, A., Şahan, G., Işık, A. D., Özdemir, S., Uysal, H., & Yılmaz, O. (2017). Türkiye ve Almanya'daki hayat bilgisi ders kitaplarının resim-metin ilişkileri ve kullanımları bakımından karşılaştırılması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2)*, 770.
- Uğur, S. (2014). Açık ve uzaktan öğrenmede öğretmenlerin rolleri. İçinde. Özkul, A. E., Aydın, C. H., Toprak, E., & Kumtepe, E. G. (Ed.) *Açıköğretimle 30 yıl*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uşun, S. (2006): *Uzaktan eğitim*, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Uygarer, R., & Uzunboylu, H. (2017). An investigation of the digital teaching book compared to traditional books in distance education of teacher education programs. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education, 13 (9)*, 52015213.
- Wedemeyer, C. A. (1971). Independent study. *The Encyclopedia of Education, 4*, 548-557.
- Winberg, T. M., & Hedman, L. (2008). Student attitudes toward learning, level of pre-knowledge and instruction type in a computer-simulation: effects on flow experiences and perceived learning outcomes. *Instructional Science, 36(4)*, 269-287.
- Xiao, J. (2017). Learner-content interaction in distance education: The weakest link in interaction research. *Distance Education, 38(1)*, 123-135.
- Yalın, H.İ. (1996). *Ders kitapları tasarımı*. Millî Eğitim, 132, 61-65.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.

Extended Abstract

Introduction

Open and distance learning (ODL) essentially serves for life-long education and individual learning. The individuals' necessity of ODL increases day by day, in line with the evolving life and educational philosophies. Printed textbooks and e-books constitute a key component of ODL, catering educational content to learners. Despite the rapid pace of technology advancement, printed textbooks are likely to endure for a long period of time. In particular, the importance of textbooks used in ODL is further emboldened by the fact that learners and instructors are localized in different physical locations, which is a key factor taken into consideration during material development.

The aim of this study was to investigate textbook development criteria for the evaluation of printed textbooks and e-books used in ODL with regard to several categories including content, language and expression, visual design, individual learning, and software.

Methods

The study was conducted using a qualitative research method known as document analysis. The analysis reviewed 39 sources and identified a total of 108 potential criteria. These criteria were then reduced to 70 criteria by a group of three experts with relevant experience. When compiling these criteria, the source of each criteria was also recorded. Before finalizing the compilation, the compiled criteria were revisited by the three experts. The credibility and cohesion of the analysis was confirmed by a cross-checking analysis of the publications included in the study, which was performed by two researchers (M.H. and M.Y.).

Results

In the individual learning category, the criteria with the highest frequency for printed textbooks included 'equipping learners for further knowledge acquisition', 'containing advance organizers and buffer questions for the stimulation of prior knowledge', 'accommodating different learning styles', and 'containing well-established recap questions and summaries at the end of each section'. In the same category, the criteria with the highest frequency for e-books included 'a well-considered content design suited to the characteristics of the target audience', 'presenting a wide array of activities and exercises', and 'containing conducive mechanisms that facilitate perception (e.g. summaries, guides, tips, reminders)'.

In the language and expression category, the criteria with the highest frequency for printed textbooks included 'well-adjusted sentences suited to learners' competence' and 'avoidance of unnecessary and challenging words/phrases'. For e-books, however, the criterion with the highest frequency was 'use of an intelligible and fluent language'.

In the visual design category, the criteria with the highest frequency for printed textbooks included 'consistency between the layouts with or without visual images and the visual figures or images used for the enrichment of verbal sections' and 'use of same standard style across all units or throughout the entire textbook'. For e-books, on the other hand, 'encompassing a visual design accommodating different learner levels and learning styles' was the criterion with the highest frequency.

In the content category, the criteria with the highest frequency for printed textbooks included ‘containing examples from the immediate, routine, and daily lives of learners’, ‘containing coherent and cohesive paragraphs’, ‘containing up-to-date information’, and ‘use of accurate, flawless, unbiased, and appropriate content in diagrams and other complementary materials’. For e-books, ‘containing audio-visual elements (e.g. short stories, fables, video clips, calendars, music, sounds)’, ‘containing interesting role plays for learners’, ‘sustaining memorability’, and ‘containing interactive exercises that enrich the content’.

Finally, in the software category, the criteria with the highest frequency for e-books included ‘containing bookmarks’, ‘executing command-based action’, ‘allowing resumption from the last point read by the learner’, and ‘allowing text editing (i.e. highlighting, adding a note, marking’.

Discussion and Conclusion

The results indicated that the textbooks used in ODL should be prepared in line with a number of criteria, so as to help learners build up individual learning. Moreover, these textbooks should be designed in a different manner from that of textbooks used in traditional education systems. Given that individual learning remains at the forefront of distance learning system, considering different learning styles is of prime importance. Accordingly, the activities and exercises used for the enrichment of the content of the textbook are also highly important. On the other hand, the feedbacks obtained from users should be used accurately and effectively for the development of these textbooks. In terms of language and expression, the language used throughout the textbook should be concise and plain to enhance intelligibility. The consistency between the text and tables is highly important to achieve a well-planned visual design that could grab the attention of the learners. Examples drawn from real-life situations are the most striking content elements, which also facilitate the perception of learners. The content used in textbooks should be presented by following several key principles, e.g. from simple to complex, close to distant, and known to unknown. Additionally, the applications used in e-books should aim to reduce time loss and to provide motivation for the users.